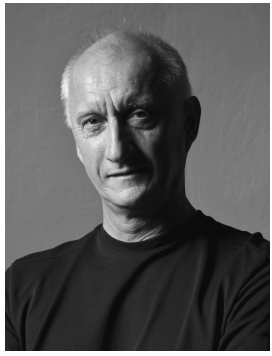

Jozef Banáš

Zweigove varovné podoby rokov 1913 a 2019

(Spisovateľ píše preto, aby jeho postavy mohli konať hrdinské skutky, na ktoré si sám v skutočnom živote netrúfa. J. B.)

Keď som si cez Veľkú noc 2019 prečítal Zweigovu esej *Pred búrkou* (po jej vyjdení s viac ako storočným oneskorením v rakúskom vydavateľstve Edition Roesner v Kremse), bolo mi jasné, že je VAROVANÍM. So znepokojením som si uvedomil paralely medzi časmi pred prvou svetovou vojnou, ktoré Zweig opisuje, a dnešnými časmi. Neprestajné lavírovanie medzi zvyšovaním napätia a následným uvoľnením, či už to bolo v prípadoch Srbska, Bulharska, Albánska, Macedónska, Sandžaku, Fašody, Bosny a Hercegoviny, Dardanel, Maroka, Líbye a iných krajín a regiónov, mi neuveriteľne jasnozrivo pripomína dnešnú situáciu. Svet sa rozochvieva pri správach o možnom či skutočnom eskalovaní konfliktov v Líbyi, Sýrii, Izraeli, Jemene, Severnej Kórei, na Ukrajine, v Iráne, Venezuele, aby sa vzápätí na chvíľu upokojil, kým sa zasa nezačne chvieť pri vzniku nového ohniska potenciálneho vojnového požiaru. Aj pred vypuknutím prvej svetovej vojny sa napokon napätie za výdatného prispenia novinárov riadených politikmi a záujmovými skupinami prelialo do reálnej vojny. Vtedy i dnes sa verejnosť spoliehala na rozumnosť mocných, zabúdajúc, že aj najmocnejší sú nesvojprávne bábky v rukách tých, čo majú peniaze. Obyvatelia Kartága takisto verili v múdrosť svojich vodcov. Tí napokon začali vojny s Rímom. Po prvej bolo Kartágo ešte dostatočne mocné, po druhej bolo ešte obývateľné a po tretej prestalo existovať. Z trištvrte milióna jeho obyvateľov nezostal takmer nikto. Preto som sa rozhodol esej čo najskôr preložiť. Aby som náhodou nemal raz výčitky, že už je neskoro... Ďakujem vydavateľstvu Ikar, že sa podujalo uviesť na slovenský trh môj prvý preklad, hoci je jasné, že táto kniha nebude kasovým trhákom. Som však presvedčený, že bude trhákom svedomia každého, kto ju prečíta. Esej má názov *Vor dem Sturm*. „Der Sturm" má v nemčine dva významy: búrka a útok. Rozhodol som sa pre optimistickejšiu verziu...

Po atentáte na Františka Ferdinanda 28. júna 1914 odcestoval Zweig do Belgicka. Bolo krásne počasie, na oblohe (ani tej politickej) ešte neboli napriek

šoku zo sarajevskej tragédie nijaké mraky. Viedeň i Berlín sa oficiálne správali zdržanlivo, nikomu ani nenapadlo, že leta si užívajúce Belgicko bude zakrátko jednou z prvých obetí vojny, ktorú si nikto nepripúšťal ani v najhorších snoch. Zweig však spozornel pri návrate domov na prvej belgicko-nemeckej pohraničnej stanici, keď si na vzdialenejších koľajniciach všimol rady nákladných vagónov prikrytých vojenskými celtami, pod ktorými sa jasne črtali obrysy kanónov. Noviny i politici akékoľvek presuny vojenského materiálu zľahčovali či dokonca popierali. Zweig netušil, že zatiaľ čo vláda nemeckého cisára rozhodla o presune zbraní na západ proti Belgičanom a Francúzom, vláda jeho rakúskeho cisára rozhodla o presune zbraní na východ. Proti Rusom. Zúročila tak svoje dlhodobé a systémové vyvolávanie nenávisti k Slovanom, najmä Rusom. Rusofóbia bola v monarchii takmer módna záležitosť, kto sa vyslovil o Rusoch či Srboch pozitívne, toho okamžite označili za rusofila, nebezpečného pansláva, a verejne ho pranierovali. Sám Zweig píše: *„Rusko používalo panslávov podobne, ako sa používajú ‚banderillas' v býčích zápasoch; vpichy kopijí udržiavajú býka-protivníka v napätí a vyvolávajú nepokoj. Spoločenstvá panslávov boli najvhodnejšou formou utajeného vonkajšieho pôsobenia, keď – podobne ako v býčích zápasoch – nenápadne podpichovali, aby sa zasa včas vrátili na svoje miesto. Panslavizmus sa premenil z kultúrneho ideálu na nástroj mocenského politického boja a najmä – bol ideálnym agitačným zdôvodnením vojnových výbojov. Prastará idea panslavizmu smeruje k politickému zjednoteniu všetkých Slovanov s cieľom politickej svetovlády."*

Mediálna manipulácia v predvojnovom období naberala rafinované nové spôsoby a postupne sa menila na psychologickú vojnu. Francúzski novinári opisovali tie isté javy na európskej scéne diametrálne inak ako nemeckí či rakúski novinári. Klesajúca dôvera v médiá vyvolávala nové klebety a klebetné časopisy prekvitali. Zvyšovala sa nedôvera medzi národmi, čo vyvolávalo vlnu nacionalizmu.

Vladári, diplomati a politici sa však demonštratívne bratríčkovali, nemecký cisár Viliam II. pozval 24. mája 1913 na svadbu svojej dcéry oboch svojich bratancov – anglického kráľa Juraja V. i ruského cára Mikuláša II. Pred nadšenými davmi sa panovníci objímali, kráľ Juraj si obliekol nemeckú uniformu a cisár Viliam anglickú, aby sa pred fotografmi predviedli ako neohrození stúpenci anglicko-nemeckého bratstva, vladári si tykali a familiárne sa oslovovali Džordž, Willy a Nicki.

Rok 1913 bol časom nádeje a optimizmu. Sťahujúce sa mračná videli len najpredvídavejší. Presvedčený Európan Zweig medzi nimi zatiaľ nebol. Tešil sa s miliónmi občanov svojej milovanej vlasti – starého kontinentu – na nad-

chádzajúce časy. Ľudia využívali telegraf, telefón, spúšťala sa kinematografia, začali premávať autá, prvé lietadlá, vedci rozštiepili atóm, vynašli sa lieky na prekonanie infekčných chorôb, zaviedlo sa starobné a nemocenské poistenie, ulice sa osvetľovali elektrinou namiesto plynu, vlaky už neťahali kone, ale parné lokomotívy. Rakúska koruna bola krytá zlatom, banky podporovali rozvoj heslom: *„Žite dnes – platte zajtra."* Organizácia štátu sa zdala Zweigovi takmer dokonalá, dokonca spolužitie národov a národností považoval za úspech vnútornej politiky a veril, že konfesionálne a národnostné rozdiely sa rozplynú v ideáli všeľudstva. Obdobie pred prvou svetovou vojnou opisoval ako „zlatý vek istoty". Rakúsko-uhorská monarchia pod vedením staručkého mocnára mu pripadala nerozbornejšia ako kedykoľvek predtým v jej dovtedajšej histórii. V posvätnom vlasteneckom nadšení Zweig píše: *„Bola všeobecne známa láska a oddanosť všetkých národov monarchie cisárovi – tomu patriarchovi ríše, ktorej obyvatelia sotva ovládali svoje nesmierne vzrušenie a úctu, čo mu preukazovali pri každom jeho slove. Bolo jasné, že kým bude monarcha viesť svoj ľud a armádu, jediným výsledkom akéhokoľvek útoku proti monarchii bude – posilnenie jednoty národov žijúcich v monarchii a znásobenie ich lásky k vlasti."*

Bola láska mocnárových poddaných skutočne taká, ako o nej píše Zweig? Nemôžem uveriť, že by taký vzdelaný a informovaný muž nevedel o tragickej kultúrnej a jazykovej likvidácii nášho národa v uhorskej časti monarchie. Svoj hlas nepozdvihol ani po masakri 27. októbra 1907 v Černovej, po ktorom ostro interpelovali v Ríšskom sneme vo Viedni aj českí poslanci Masaryk a Vondráček. Písali o ňom všetky svetové médiá, protestoval Francúz Ritter, Brit Seton-Watson, Nór Bjørnson a mnoho ďalších osobností. Možno sa sám pred sebou ospravedlňoval, že je to v kompetencii uhorskej vlády. Azda mlčal v záujme dosiahnutia vyššieho cieľa, ktorý si vytýčila monarchia: trvalé a historické zmierenie Slovanov a Germánov.

Slávny humanista, ktorý akýkoľvek nacionalizmus označoval za arcimor, na vlastný nacionalizmus už taký prísny nebol. Zweig totálne zlyhal v čase takzvaného velezradného záhrebského procesu roku 1909 zinscenovaného rakúsko-uhorskou vládou. Na základe falošných obvinení obžalovali 57 chorvátskych Srbov z vlastizradného spojenia so Srbskom vo veci prípravy srbského útoku proti Rakúsko-Uhorsku. Tomáš Garrigue Masaryk odhalil na pôde viedenského Ríšskeho snemu nepravosť dôkazov a zaujatosť súdu. O škandálnom a podvodnom procese, ktorého cieľom bolo obhájiť rakúsko-uhorskú anexiu Bosny a Hercegoviny, písali všetky európske noviny, ozývali sa európski intelektuáli, Zweig však stál na strane oficiálnej Viedne a mlčal.

Monarchia nemala mocenskopolitické ambície, a preto venovala energiu predovšetkým na rozvoj umenia a kultúry, čím bol Zweig nadšený. *„Čo iné je kultúra, ak nie získanie s pomocou lásky a umenia z hrubej matérie života to najjemnejšie a najnežnejšie...“* V lete 1913 optimisticky písal: *„Európa nikdy nebola taká silná, krásna a bohatá. Európania v hĺbke svojich sŕdc verili v nádhernú budúcnosť, ktorá sa práve začínala. Zlé dni sa stávajú dávnou minulosťou, nástup nového storočia sa ukazuje ako vznešená oslava mieru. V Európe panuje veľký a mocný pokoj, pokoj, aký v koncentrovanej forme nastupuje po obdobiach únavy zo zla či v čase veľkých očakávaní a úsilí.“*

Rok nato vypukla vojna...

Autor eseje *Pred búrkou*, napísanej roku 1915, bol presvedčený pacifista, pre ktorého platila základná morálna axióma – zabrániť všetkými spôsobmi vražde. Už len predstava vziať do rúk pušku v ňom vzbudzovala odpor. Napriek tomu písal v útrobách viedenského vojenského archívu propagandistický, militaristický text, ktorý vám predkladám. Písal ho tou istou rukou, ktorou ešte pred pár týždňami vyzýval dospelých, aby *„učili mládež nenávidieť nenávisť“*. Vďačnosť za isté miesto v teple vojenského archívu namiesto vyslania na front akiste zohrala svoju úlohu. Zweig napokon sám priznáva, že hrdinom nikdy nebol. Spočiatku dokonca uvažoval, že sa vyhlási za takzvaného *„conscientious objector“*, teda toho, kto z dôvodov výhrady svedomia nemôže vziať do rúk zbraň, ibaže takých ľudí v Rakúsku v čase vojny tvrdo perzekvovali. Na druhej strane chcel byť vlasti užitočný, takže využil kontakty istého priateľa, vyššieho dôstojníka vo vojnovom archíve, ktorý mu tam zabezpečil miesto. *„Ochotne priznávam, nie je to žiadna sláva, ale je to vždy lepšie ako prerážať dajakému ruskému sedliakovi vnútornosti bajonetom.“* Utešoval sa tým, že v archíve pracovali istý čas aj Rainer Maria Rilke, Erwin Rieger, Alfred Polgar a ďalší rakúski literáti. Svedomie si upokojoval aj tým, že jeho vynikajúci priatelia – nemeckí básnici Gerhart Hauptmann a Richard Dehmel – verili, že úlohou spisovateľov v čase vojny je vzbudzovať v bojujúcich vojakoch nadšenie pre umieranie. Možno sa utešoval všeobecnou zmenou postojov aj iných vynikajúcich osobností. Morálny pád vo forme opustenia princípov humanity a prechod na pozície politického oportunizmu zaznamenali nielen básnici, ale aj filozofi bojujúcich štátov. Hlásali, že vojna je *„oceľový kúpeľ“*, ktorý blahodarne chráni národy pred ochabnutím, sekundovali im lekári, ktorí vychvaľovali svoje protézy tak presvedčivo, že človek mal chuť dať si dobrovoľne amputovať nohu, pridali sa aj kňazi všetkých náboženských vyznaní a žehnali vojakom vraždenie svojich bratov v mene toho istého Boha (na haličskom fronte požehnával Slovákom zabíjanie svojich ruských blížnych aj poľný kurát Jozef Tiso). V Anglicku

prestali hrať Mozarta a Wagnera, v Nemecku na odplatu Shakespeara. Hádam si ani nevieme predstaviť, ako sa musel muž hlbokých morálnych zásad, akým Zweig nesporne bol, ovládať a pretvarovať. V knižnici vojnového archívu si našiel zapadnuté miesto, a keď sa dalo, prekladal „nepriateľských" básnikov, svojich priateľov Verhaerena, Baudelaira, Verlaina.

Aký vnútorný boj musel zvádzať pacifista Zweig s vojnovým propagandistom Zweigom? Pacifista a humanista vyznávajúci všeľudské bratstvo nepíše texty volajúce po láske, ale slová vyvolávajúce nenávisť. A tak písal v línii propagandistických „befélov" rakúsko-uhorskej vlády. Jeho protiruské postoje vyjadrené v tejto eseji potešia nejedného dnešného rusofóba. V jeho iných textoch však protiruské, protisrbské a protislovanské postoje nezaznievajú, a tak mám nedobrý pocit, že táto esej je len daň, ktorú musel odviesť. Alebo – žeby tieto postoje boli súčasťou celkového stupňujúceho sa napätia medzi Slovanmi a Germánmi, ktorého vzostup Zweigove aktivity vo vojnovom archíve podporovali?

Na jednej strane kritizoval Rusko a Srbsko za podvratné aktivity v Rakúsko-Uhorsku, na druhej strane mu však neprekážalo, že viedenská vláda prijala tajné opatrenia na vyvolávanie revolučných nálad a nepokojov v Rusku. Viedeň ponúkla niektorým ruským politickým emigrantom zdržiavajúcim sa v Rakúsko-Uhorsku (malo s Ruskom viac ako 1000 km spoločnú hranicu), aby po vybavení falošných pasov vycestovali do Ruska a šírili tam (samozrejme za rakúsko-uhorské peniaze) revolučnú propagandu. Medzi takýchto podplatených revolucionárov patril napríklad aj Lenin, ktorý sa po vypuknutí vojny ocitol vo väzení v rakúskej Haliči, ale na zásah samého rakúsko-uhorského ministerského predsedu Stürgkha ho z väzenia prepustili. Toto zdanlivo nepochopiteľné správanie rakúsko-uhorského kancelára dokazuje, že Rakúsko-Uhorsko bolo zaangažované (prinajmenej o ňom vedelo) do nemeckého komplotu financovania ruských boľševikov. Dojemná starostlivosť nemeckých tajných služieb o Lenina zašla tak ďaleko, že si spolu s manželkou Nadeždou Krupskou dopriali za nemecké peniaze niekoľkomesačnú dovolenku vo švajčiarskych Alpách, predtým než 9. apríla 1917 vyrazili v zaplombovanom vlaku s hŕstkou revolucionárov z Zürichu do Petrohradu presne podľa pokynov Berlína. Pani Nadežda si dokonca dala operovať štítnu žľazu samým Theodorom Kocherom, nositeľom Nobelovej ceny za medicínu. Samozrejme, Zweig nemohol tušiť, že nepotrvá dlho, kým Lenin aj vďaka nemeckým peniazom založí obávanú tajnú službu Čeka (neskôr NKVD a KGB), nastolí v Rusku diktatúru proletariátu, ale najmä že po víťazstve revolúcie v Rusku použije nemecké peniaze proti svojim niekdajším sponzorom.

Zweig sa na jednej strane rozčuľoval, že Anglicko sa mieša do nemecko-francúzskeho sporu o Maroko, argumentujúc, že ide o výhradnú záležitosť oboch veľmocí, na strane druhej sa rovnako rozčuľoval, keď Srbsko odmietlo akékoľvek vmiešavanie zo strany Viedne do svojich záležitostí. Vyčítal Francúzsku, že tajne zásobovalo zbraňami srbských rebelov, pričom nemal problém s tým, že Rakúsko-Uhorsko rovnako tajne podporovalo rebelov (budúcich boľševikov) v Rusku. Rakúšania ešte pred začatím vojny pašovali zbrane na Ukrajinu, aby z lodí čiernomorskej flotily rozpútali povstanie, ktoré malo Rusko oslabiť, skôr než sa začne vojna. V tejto súvislosti priam cynicky vyznieva Zweigovo konštatovanie:

„Ruble určené na otrávenie ovzdušia a vyvolávanie protištátnych nálad medzi občanmi Rakúsko-Uhorska prúdili v obrovských množstvách z tajných fondov ruskej vlády do nezodpovedných rúk, ktoré ich distribuovali."

V čase druhej balkánskej vojny píše: *„Slávne slovanské bratstvo bolo odrazu minulosťou, Srbsko, ktorému sekundovalo Grécko, sa obrátilo proti Bulharsku. Pravá tvár Ruska sa odrazu odhalila, panslavizmus sa stal fraškou. Namiesto toho, aby v Peterburgu zmierili dva znepriatelené slovanské štáty – Srbsko a Bulharsko –, mali Rusi na zreteli len svoje záujmy a podporili Srbsko, odvekého nepriateľa Rakúsko-Uhorska."* Zweig však taktne mlčí (alebo o tom nevedel?), že to boli práve Nemecko a Rakúsko-Uhorsko, ktoré tajne povzbudzovali Bulharsko, aby iniciovalo vojnový konflikt s cieľom zničiť Balkánsky zväz.

Niekoľko dní pred rakúsko-uhorským vyhlásením vojny Srbsku kritizoval nového ruského ministra zahraničných vecí Sazonova, podľa ktorého *„Rakúsko-Uhorsko, ktorého následník trónu bol zabitý srbskými zbraňami, hľadá len zámienku na to, aby mohlo túto malú krajinu prepadnúť"*. Zweig, čítajúci noviny vo viacerých jazykoch, muž, ktorý bol v neustálom kontakte s kolegami z Francúzska, Talianska, Švajčiarska, Nemecka, Británie, musel vedieť to, čo nahlas hovorila celá Európa – že totiž Viedeň následníka trónu Františka Ferdinanda obetovala, a osobne sa o to pričinil i sám cisár František Jozef I. Nebolo tajomstvom, že cisár Františka Ferdinanda nenávidel pre jeho sobáš s českou šľachtičnou Žofiou Chotkovou. Srbský veľvyslanec vo Viedni naliehavo varoval rakúske miesta, aby následník trónu pre akútnu hrozbu atentátu zostal vo Viedni. Rakúska strana neurobila ani minimálne bezpečnostné opatrenia, a je takmer vylúčené, že by o tom Zweig nevedel, tým väčšmi, že podobné úvahy priniesli aj niektoré európske médiá.

Takisto je zaujímavé, že po atentáte Rakúsko-Uhorsko nevyvíjalo nijaké aktivity, pretože intenzívne konzultovalo s Nemeckom text ultimáta, ktoré pripravovalo. Jeho podstatou bolo naformulovať ho tak, aby ho Srbsko v nijakom

prípade nemohlo prijať. Zweig bagatelizoval aj pokus Británie o sprostredkovanie medzi Rakúsko-Uhorskom a Srbskom, prinajmenej britskú snahu a predĺženie lehoty vypršania ultimáta.

Je príznačné, že vlastenecké nadšenie zatemnilo myseľ aj kozmopolitovi a Európanovi Zweigovi: *„Od chvíle, keď bolo jasné, že zločinná srbská zúrivosť sa nezastaví ani pred domom šedivého monarchu, zavládlo vo všetkých kruhoch monarchie jednomyseľné roztrpčenie. Rakúsko-uhorská diplomacia a armáda sa ako nikdy predtým mohli oprieť o oddanú jednotu všetkých obyvateľov miliónovej ríše.“* Tieto slová dokumentujú jeho neznalosť postavenia a zmýšľania Slovanov v monarchii. Vojna sa sotva začala, a tisíce Slovákov a Čechov využili prvú príležitosť na to, aby na haličskom či srbskom fronte prebehli k Rusom a Srbom. Najmä zo zajatcov na ruskom fronte neskôr vznikali česko-slovenské légie. Česi a Slováci, ktorí podľa Zweiga oddane milovali svojho cisára, dosiahli skvelé víťazstvo v bitke pri Zborove v júli 1917, kde tritisícpäťstočlenná česko-slovenská strelecká brigáda, ktorá predtým prešla na ruskú stranu, dosiahla zdrvujúce víťazstvo proti mnohonásobnej rakúsko-uhorskej presile. Tajomstvo úspechu bolo prosté: väčšinu rakúsko-uhorských jednotiek tvorili Česi a Slováci, ktorí húfne prebiehali na ruskú stranu (v danom prípade by bolo presnejšie: na stranu česko-slovenskú).

Nádej na historické slovansko-germánske zmierenie, ktoré si monarchia kládla za úlohu ako svoj historický cieľ, sa rozplývala. Možno to staručký mocnár František Jozef I. myslel so slovansko-germánskym zmierením úprimne, ale o tom nerozhodovala Viedeň. Keď roku 1912 protestoval ruský veľvyslanec v Istanbule proti zriadeniu nemeckej vojenskej misie, nemecký cisár prorocky konštatoval: *„Zápas medzi Germánmi a Slovanmi je tak či tak predurčený a nebude podstatné, kto ho začne…“*

Zweigove vyjadrenia na túto tému raz podliehajú euforickej nádeji, inokedy skepse vyplývajúcej z reality. *„Rovnako neradostné boli vnútropolitické pomery, šesťdesiate výročie nástupu mocnára na trón sa v Prahe ‚oslavovalo‘ stanným právom.“* Na jednej strane priznáva, že Rakúsko-Uhorsko potrebuje mier predovšetkým na riešenie národnostnej otázky vo vnútri, na strane druhej tvrdí, že postavenie národností v krajine je takmer vzorové. *„Vzťah Rakúska a Uhorska sa posilňoval trvalým, starostlivým a láskavým dialógom…“* Inde však priznáva: *„Srbsko dúfalo, že v maďarskej snahe o nezávislosť našli spojencov proti habsburskej dynastii, a pokúsili sa s Maďarmi dohodnúť.“*

Zweigovi, ktorého dielom sa odpor k vojne a násiliu vinie ako červená niť, sa nedarilo jeho myšlienky uskutočniť v reálnom živote, a akoby sám seba ospravedlňoval, tvrdil: *„Dejiny sveta nie sú len dejinami ľudskej odvahy, ale aj zba-*

belosti. Slabosti robia veľkých mužov ľudskými. Vždy vyžaduje viac odvahy človeku porozumieť ako ho súdiť.“

Bol presvedčený Európan, ktorého vlasťou nebolo len Rakúsko, ale celý starý kontinent s francúzskym šarmom, talianskou architektúrou a hudbou, objaviteľskou odvahou Španielov, anglickým zmyslom pre fair play, literatúrou Ruska. Nevedel sa osobne postaviť proti nebezpečenstvu nacionalizmu, i keď

Jiří Soukup: Z výstavy Pour féliciter, Piešťany, 2020

hlásal európanstvo, proti zlu bojoval perom, menej už svojimi činmi. Pred zlom unikal, hľadal miesto pokoja, lásky, porozumenia. Citlivý a zraniteľný muž napokon našiel takéto miesto na sklonku svojho života v Brazílii. Možno pod vplyvom radosti, že konečne má pre seba a svoju mladučkú chorú manželku Lottu bezpečný kút v meste Petropolis, vydal oslavnú knihu o hostiteľskej krajine s veľavravným názvom *Brazília – krajina budúcnosti*. Namiesto potlesku však za ňu šokovaný zožal búrku kritiky sprevádzanú podozreniami, že ju napísal na objednávku prezidenta Vargasa. Diktátor Getúlio Vargas, ktorý spočiatku úspešne spolupracoval s hitlerovským Nemeckom, s koketovaním s Hitlerom rýchlo skončil a 22. augusta 1942 vyhlásil Nemecku vojnu. To však už Zweig nebol pol roka medzi živými. Niektorí intelektuáli v blízkom Riu de Janeiro Zweiga dokonca podozrievali, že zo vzťahu s diktátorom

profitoval aj finančne. Dostal sa opäť do izolácie, ktorá bola pre spoločenského muža zničujúca. Po vstupe do vojny sa aj Brazília stala bojujúcou stranou a Zweig už nemal kam uniknúť. *„Už nikam nepatrím,“* sťažoval sa. Manželkina choroba bola azda povestnou kvapôčkou, ktorá rozhodla o jeho dobrovoľnom odchode zo sveta. Vzal si život v čase, keď už bolo jasné, že hitlerovské hrôzy sa končia, sám presne odhadol trvanie druhej svetovej vojny ešte na tri roky, ale nijaké víťazstvo mu nestálo za päťdesiatpäť miliónov mŕtvych. Vojna bola, je a bude pre ľudí, akými bol Zweig, vždy absolútnou prehrou.

Ako lojálny občan slúžil svojmu cisárovi, svojmu režimu a nepochybujem, že bol presvedčený, že úprimne slúži aj svojmu ľudu. Napriek tomu zhruba ročný pobyt vo vojnovom archíve očividne nepatrí k svetlým kapitolám jeho života. Nazvať však Zweiga zbabelcom, by bola hrubá urážka tohto muža. Vo chvíli, keď nadobudol presvedčenie, že život vo svete plnom nenávisti, vo svete bez lásky nemá zmysel, rozhodol sa k najodvážnejšiemu skutku – vziať si život. Aký môže byť ešte väčší dôkaz o Zweigovej odvahe? Svoj pohnutý život vyjadril slovami: *„Es ist das Schicksal der Ungewöhnlichen, immer wieder den Hass der Menschen zu erregen.“* (Je osudom neobyčajných ustavične vyvolávať nenávisť ľudí.)

Kedysi som napísal, že spisovateľ píše preto, aby jeho postavy mohli konať hrdinské skutky, na ktoré si sám v skutočnom živote netrúfa. Presne viem, čo som tými slovami myslel. Preto nehádžem do Zweiga kameň. Naopak, aj po tejto eseji ostáva pre mňa jedným z najväčších humanistov a pacifistov svetovej literatúry, ktorého kladiem na úroveň Rousseaua, Voltaira, Goetheho, Tolstého, Dostojevského, Dickensa, Rollanda, Camusa, Thákura, Sartra. I keď sám seba pokladal za nepolitického spisovateľa, i keď dokonca zdôrazňoval, že politika ho nezaujíma, napísal výsostne politickú esej *Pred búrkou*. Pokiaľ odhliadneme od subjektivity rakúsko-uhorského propagandistu Zweiga, odhalíme v nej brilantnú analytickú a štylistickú schopnosť literáta Zweiga. Odhaľuje démonov našich pradedov, v takmer filmových obrazoch otriasa dušou vtedajších, ale aj dnešných čias. Až sa bojím nahlas vysloviť, ako veľmi sa leto roku 1913 podobalo na leto roku 2019...